

УДК 930.85:378:159.923.5(045/046)

Богданова Н. Г.,
доктор філософських наук, доцент кафедри
загальноінженерних дисциплін, професор кафедри
охорони праці та екологічної безпеки,
Навчально-науковий професійно-педагогічний
інститут Української інженерно-педагогічної академії
(Україна, Слов'янськ), bogdanovang@ukr.net

СОЦІАЛЬНЕ ПЛАНУВАННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Розглянуто соціальне планування як науково обґрунтоване визначення цілей, показників, завдань розвитку соціальних процесів та основних засобів їх втілення у життя в інтересах всього населення і кожного члена суспільства. Метою статті є аналіз природи соціального планування та його застосування до процесу розвитку культури життєтворчості особистості. Головним методологічним інструментарієм дослідження є фундаментальні основи наукового аналізу, зокрема: діалектичний, герменевтичний, порівняльний, структурно-функціональний та інші методи. Зроблено висновок про те, що у залежності від методів здійснення планування у суспільстві може формуватися або репресивне соціокультурне середовище, яке сприятиме пасивним настроям особистісної самореалізації, або ж інноваційно-гуманістична сфера соціальних орієнтацій і пріоритетів, яка утворюватиме сприятливі умови для формування активної, енергетично-вольової культури життєтворчості особистості. Перспективним напрямом подальших досліджень у цій актуальній темі є проблема адаптації особистості до нових ринкових і демократичних реалій.

Ключові слова: життєтворчість, соціальне планування, діяльність, особистість, цілепокладання, самореалізація, формування, культура.

У сучасному світі особливо ускладнилися і гіперморфізувалися соціальні зв'язки і залежності, які утворюють сферу соціального планування культури життєтворчості особистості, що призвело до світоглядної, антропокультурної кризи, основна ознака якої полягає в тому, що людина не здатна сформулювати цілісну світоглядно-ціннісну систему орієнтирів, які спрямовують її поведінкову та життєтворчу активність. Саме така цивілізаційна і соціокультурна ситуація надзвичайно актуалізує сьогодні питання планування культури життєтворчості особистості на суспільному рівні.

До проблеми соціального планування процесу розвитку культури життєтворчості особистості зверталася ціла плеяда учених. Теоретичним підґрунтям дослідження стали наукові ідеї вчених про формування і розвиток особистості (В. Андрущенко, І. Бех, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лутай, С. Максименко), розвиток і саморозвиток особистості (К. Абульханова-Славська, Г. Балл, Л. Виготський, С. Гончаренко, С. Рубенштейн), формування особистості (І. Бех, А. Бойко, В. Євдокімов, М. Євтух, Б. Коротяєв, С. Сисосва). Але незважаючи на досить об'ємний пласт літератури розв'язання потребує і таке питання як суспільне планування процесу розвитку культури життєтворчості особистості.

Таким чином, метою статті є аналіз природи соціального планування та його застосування до процесу розвитку культури життєтворчості особистості.

Поняття соціального планування за своєю сутністю є міждисциплінарним і багатомірним, таким, що застосовується в соціології та теорії управління, соціальній психології і маркетингових стратегіях тощо. Багатомірність поняття вимагає чіткої дефініції та виявлення ключових смислів, на основі яких ми будемо його використовувати у нашому дослідженні.

Необхідними змістовними якостями поняття соціального планування для з'ясування його впливу на формування культури життєтворчості особистості повинні бути, з одного боку, суспільне цілепокладання як виявлення безперервного і нескінченного розвитку

соціокультурної сфери людської життєдіяльності, а з іншого – створення умов для особистісної самореалізації в певній соціально-історичній ситуації, а також свідоме ставлення до неї особистості як активного суб'єкта соціокультурного розвитку. Виявлення таких характерних особливостей процесу соціального планування дозволить на теоретичному рівні визначити його гуманістичний потенціал у формуванні культури життєтворчості особистості та у її творчій самореалізації впродовж життя.

Специфіка соціального планування полягає в його полісуб'єктивності, а також в тому, що його об'єктами можуть бути соціальні утворення різного масштабу. У зв'язку з цим, важливим фактором є належність людини до певної соціальної групи, її статусні та рольові прояви, особистісне прагнення до самореалізації в рамках розвитку певної соціальної спільноти. Сутність соціального планування полягає, на думку російського філософа і соціолога Ж. Тоценка, в таких основних характеристиках [1, с. 432–433]: планування повинне орієнтуватися на цілі, які витікають з об'єктивних тенденцій організації життя людей і передбачають задоволення поточних та перспективних потреб людей, їх узгодження між собою та заходи щодо активізації творчої діяльності як самої людини, так і соціальних інститутів суспільства; вирішення як загальних, так і локальних проблем не може відбуватися стихійно чи принаймні приблизно, адже в рамках соціального планування повинні використовуватися показники, за якими можна було б визначити ефективність досягнення встановленої мети. Такими показниками або орієнтирами можуть бути строки, а також обсяги, рівні, ступінь досягнення намічених рубежів, які дозволяють здійснити порівняння з попереднім етапом розвитку або з аналогічними об'єктами планування; соціальне планування передбачає розробку, а потім дослідження засобів досягнення поставлених цілей – матеріальних, фінансових та інших важелів у вигляді пільг чи, навпаки, обмежень, або створення умов, за яких найбільш раціонально та оптимально розвивався б соціальний процес, який планується; соціальне планування являє собою безперервний процес пізнавальної та перетворювальної діяльності, які постійно взаємно доповнюють і збагачують одна одну, що дозволяє знаходити нові резерви, відкривати нові можливості для більш повної реалізації сформульованої мети.

Таким чином, Ж. Тоценка робить висновок про те, що «соціальне планування являє собою науково обґрунтоване визначення цілей, показників, завдань (строків, темпів, пропорцій) розвитку соціальних процесів та основних засобів їх втілення в життя в інтересах всього населення» [1, с. 433]. Соціальне планування ставить на меті системно-цільове теоретичне передбачення результатів певного виду діяльності, його впливу як на розвиток соціальної спільноти в цілому, так і на кожного її окремого члена, що актуалізує розгляд соціального планування як чинника формування культури життєтворчості особистості, яка прагне бути активним соціокультурним суб'єктом.

Соціальне планування, як витікає з його визначення та сутнісних характеристик, обов'язково повинне враховувати амбівалентну тенденцію взаємовпливу загальносуспільного розвитку та саморозвитку окремої особистості. Розвиток спільноти, зазвичай, повинен передбачати створення сприятливих умов для самодійснення особистості, однак часто відбувається,

що саме людина прагне вийти за рамки тих соціальних статусів і ролей, які встановлюються в рамках певного суспільства. Соціальне планування гуманістичного спрямування як раз є тим механізмом системно-цільового впливу, який здатен передбачити можливості особистісної свободи в рамках суспільної, громадської, колективної впорядкованості.

Життєдіяльність окремої людини, її прагнення і мотивації є індивідуальними та унікальними, а соціальне планування, зокрема виконує функцію синхронізації, інтеграції таких унікальностей в певну суспільну цілісність зі своїми цілями, завданнями, спільними тенденціями розвитку. «Об'єктом життєдіяльності частіше за все виступає суспільство в цілому або соціальні групи, етноси. У межах соціології, загальної і соціальної психології виникає потреба аналізу індивідуального прояву соціальної сутності життєдіяльності, надання просторово-часової та ціннісно-змістовної характеристики життєдіяльності особистості, виявлення параметрів цілісності цієї життєдіяльності, виходячи з котрих можна було б розглянути й її культурно-історичну своєрідність» [2, с. 43]. Таким чином, метод соціального планування дозволяє не лише визначати цілі, методи їх ефективного досягнення і тенденції розвитку соціальної спільноти, але також враховувати суб'єктно-індивідуальну природу людської життєдіяльності, на основі чого вибудовувати системно-цільові, стратегічні моделі, що сприятимуть якнайповнішій самореалізації членів спільноти, формуванню їх активної адаптивної позиції, розвитку їх життєтворчого потенціалу.

Гармонійною складовою суспільних стратегій, що встановлюються соціальним плануванням інноваційно-гуманістичного характеру, є стратегії особистісні, тобто життєтворчі проекти особистісної самореалізації і самоздійснення.

Важливою сучасною тенденцією гуманітарних наук є визначення особистісних стратегій як антропологічних проявів загального соціокультурного процесу. Яким чином, за допомогою яких засобів і енергетичних ресурсів сучасна людина здатна реалізовувати власні життєтворчі потенції, з одного боку, реагуючи на суспільну реальність, а з іншого – будучи вільною, здатною до її зміни? Саме відповідь на це питання є концептуальним підґрунтям для виявлення основних типів життєтворчих стратегій, за допомогою яких сучасна людина реалізує себе як особистість в тяжкій цивілізаційній реальності. Російські науковці О. Васильєва та О. Демченко, наприклад, виділяють такі три основні типи життєвих стратегій [див.: 3, с. 94–107]: стратегія благополуччя, стратегія життєвого успіху, стратегія самореалізації.

Ці типи стратегій, на їх думку, засновані на більш узагальнених уявленнях про те, до чого, як правило, прагнуть люди у житті. Зміст цих стратегій визначається характером соціальної активності особистості. Так, рецептивна «споживча» активність є основою стратегії життєвого благополуччя. Передумовою стратегії життєвого успіху виступає, насамперед, мотиваційна активність, спрямована на різного роду досягнення і здобутки, що розраховані на суспільне визнання. Для стратегії самореалізації характерна творча активність. Планування особистісних стратегій, таким чином, безпосередньо залежить від соціального планування, в якому закладаються основні цілі і пріоритети розвитку

соціальної спільноти, членом якої є кожна окрема особистість. Послання соціального планування із процесом формування культури життєтворчості особистості відбувається на основі синхронізації ціннісних орієнтацій особистості та спільноти. Ця синхронізація відбувається як шляхом прищеплення спільних цінностей особистості у процесі виховання, освіти, соціалізації, так і шляхом активної творчої участі людини в процесі артикуляції і розвитку таких ціннісних установок і пріоритетів. Взаємонаправленість цих тенденцій, з одного боку, дозволяє наповнити життєвий простір особистості аксіологічною складовою, яка запобігає утворенню ціннісного вакууму, а з іншого – сприяє тому, що людина відчуває себе необхідною, важливою, корисною складовою загального суспільного організму, що також надає життю додаткових смислів, здатних інтенсифікувати життєтворчі потенції.

Ціннісноформуюча складова соціального планування надає цьому процесу функцію інтеграції в загально-соціальне аксіологічне середовище особистісних ціннісно-цільових орієнтацій та устремлень. На основі вибудовування і синхронізації особистісної світоглядно-ціннісної основи життєтворчості людина набуває здатності до активної соціалізації, яка включає як сприйняття зовнішніх, соціальних цінностей, так і здатність до їх творення або трансформації на основі особистісних прагнень та пріоритетів. Поняття «соціальні цінності» визначає інтерсуб'єктивний характер, здатність цінностей, поряд з іншими умовами життя людей, виходячи за межі індивідуальної ціннісної свідомості, впливати на її поведінку. «Цінності розглядаються як основні констатуючі елементи ціннісної свідомості, в якій виражена особлива значущість певних матеріальних, духовних або соціальних благ для існування та розвитку як окремих індивідів, так і соціальних утворень різного рівня спільностей. Цінності виконують широкий спектр функцій індивідуально-психологічного, соціально-групового та макросоціального характеру: міжгенераційна та міжгрупова трансмісія соціокультурного досвіду, регулювання соціальної поведінки людей, інтеграція, яка реалізується через механізм ідентифікації, адаптація до соціальних умов, що постійно змінюються» [4, с. 53].

Таким чином, цінності констатують систему компетентності особи, яка дозволяє їй координувати поведінку у відповідь на вимоги ситуації. І якщо особистісна компетентність визначає здатність людини до активних форм адаптивної, соціалізаційної діяльності, то культура життєтворчості особистості є показником особистісної здатності до вольового впливу на оточуюче середовище, до самоздійснення шляхом перетворення соціальної аксіологічної та світоглядно-нормативної сфери.

Ще одним завданням соціального планування як важливого чинника формування культури життєтворчості особистості є вибудовування аксіологічної ієрархії, яка дозволяє особистості ціннісно самовизначатися, усвідомлювати рівень важливості і необхідності тих чи інших ціннісних орієнтацій та пріоритетів. Ієрархія ця має як горизонтальний вимір (цінності, притаманні різним соціальним сферам особистісної самореалізації: професійна, громадська, політична, культурна тощо), так і вертикальний (розташування соціальних цінностей на шкалі в залежності від їх особистісної пріоритетності)

виміри. Така ціннісна диференціація на особистісному рівні актуалізує для людини суспільні процеси та потреби, тим самим збагачуючи і насичуючи життєтворчі мотивації та потенції. Таким чином, через соціально-ціннісну актуалізацію соціальне планування перетворюється на ефективний механізм управління чи, принаймні, адаптації культури життєтворчості особистості до ціннісно-аксіологічного різноманіття соціальної реальності.

«У соціальній психології більш уживаним є термін «ціннісні орієнтації», під яким розуміється: 1) ідеологічні, політичні, моральні, естетичні й інші основи оцінок суб'єктом оточуючої дійсності і орієнтації в ній; 2) спосіб диференціації об'єктів індивідом за їх значущістю» [5, с. 127].

Тому, однією з основних функцій соціального планування щодо формування культури життєтворчості особистості є впорядкування світоглядно-аксіологічного простору людини, його гармонізація з ціннісними та нормотворчими пріоритетами суспільства, а також інтегрування ціннісноутворюючих потенцій окремої особистості у створення загальносуспільної бази аксіологічних орієнтацій та пріоритетів, яка в свою чергу через механізми виховання, освіти, соціалізації тощо впливатиме на формування особистості. Така тотальна взаємопов'язаність ціннісних середовищ, в рамках яких формується культура життєтворчості особистості, зайвий раз підкреслює суспільну природу людини, неможливість її становлення та самореалізації поза суспільними формами функціонування.

Здійснений аналіз соціального планування як науково обґрунтованого визначення цілей, показників, завдань розвитку соціальних процесів та основних засобів їх втілення у життя в інтересах всього населення і кожного члена суспільства, дає змогу зробити висновок про те, що у залежності від механізмів і цілей соціального планування утворюються основні домінуючі стратегії особистісного самоздійснення і життєдіяльності, які можуть мати споживацько-приспосувальний характер, або ж навпаки визначати такі особистісні смисли і цілі, що сприятимуть активній, творчій, адаптивно-перетворюючій позиції особистісної самореалізації.

Запропонований у дослідженні варіант вирішення проблеми соціального процесу розвитку культури життєтворчості особистості не вичерпує всіх аспектів даного питання. Перспективним напрямом подальших досліджень у цій актуальній темі є проблема адаптації особистості до нових ринкових і демократичних реалій.

Список використаних джерел

1. Тошенко Ж. Т. Социология. Общий курс. – 2–е изд., доп. и перераб. / Ж. Т. Тошенко. – М.: Прометей: Юрайт–М, 2001. – 511 с.
2. Данилюк І. Життєдіяльність особистості як цілісність / І. Данилюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. – Вип. 5. – С. 42–47.
3. Васильєва О. С. Изучение основных характеристик жизненной стратегии человека / О. С. Васильева, Е. А. Демченко // Вопросы психологии. – 2001. – №2. – С. 74–85.
4. Крейдун Н. П. Життєві стратегії особистості: психологічний аспект, проблеми дослідження / Н. П. Крейдун // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Психологія. – Х.: ХНУ, 2006. – Вип. 35. – №718. – С. 52–54.
5. Поліщук Ю. Й. Особистісні цінності у стратегії життєтворчості членів громадських молодіжних об'єднань / Ю. Й. Поліщук // Теоретичні питання освіти та виховання: [Зб. наук. праць]. – К.: Видавничий центр КДЛУ, 2001. – Вип. 16. – С. 127–131.

References

1. Toshhenko Zh. T. Sociologija. Obshhij kurs. – 2–e izd., dop. i pererab. / Zh. T. Toshhenko. – M.: Prometej: Jurajt–M, 2001. – 511 s.
2. Danyljuk I. Zhyttjedijal'nist' osobystosti jak cilisnist' / I. Danyljuk // Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ukrai'noznavstvo. – K.: Vydavnycho-poligrafichnyj centr «Kyi'vs'kyj universytet», 2001. – Vyp. 5. – S. 42–47.
3. Vasil'eva O. S. Izuchenie osnovnyh harakteristik zhiznenoj strategii cheloveka / O. S. Vasil'eva, E. A. Demchenko // Voprosy psihologii. – 2001. – №2. – S. 74–85.
4. Krejdu N. P. Zhyttjevi strategii' osobystosti: psihologichnyj aspekt, problemy doslidzhennja / N. P. Krejdu // Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo universytetu imeni V. N. Karazina. Serija Psihologija. – H.: HNU, 2006. – Vyp. 35. – №718. – S. 52–54.
5. Polishhuk Ju. J. Osobystisni cinnosti u strategii' zhyttjetvorchosti chleniv громадських молодіжних об'єднань / Ju. J. Polishhuk // Teoretychni pytannja osvity ta vyhovannja: [Zb. nauk. prac']. – K.: Vydavnychij centr KDLU, 2001. – Vyp. 16. – S. 127–131.

Bogdanova N. G., doctor of philosophical sciences, associate professor of general engineering disciplines, Professor of the Department of labour protection and ecological safety Educational Scientific Professional Pedagogical Institute of Ukrainian Engineering Pedagogical Academy (Ukraine, Slavyansk), bogdanovang@ukr.net

The social planning process of building a culture of creativity personality

In the article the social planning as scientifically reasonable determination of aims, indexes and tasks to development of social processes and fixed assets of their embodiment is considered in life in interests of all population and every member of society. The aim of the article is an analysis of nature of the social planning and his using to the process of development culture of vital creativity of personality. The main methodological tool of research is fundamental bases of scientific analysis, in particular: dialectical, hermeneutics, comparative, structural-functional and other methods. It was drawn the conclusion that in dependence on the methods of realization of planning in society can be formed or repressive sociocultural environment that will assist the passive moods of personal self-realization, or innovative-humanistic sphere of social orientations and priorities, that will form favourable conditions for formation of active, power-volitional culture of vital creativity of personality. The perspective direction of further researches in this actual theme is a problem of adaptation of personality to new market and democratic realities.

Keywords: vital creativity, social planning, activity, personality, abilities, self-realization, life experience, formation, culture.

Богданова Н. Г., доктор философских наук, доцент кафедры общинженерных дисциплин, профессор кафедры охраны труда и экологической безопасности, Учебно-научный профессионально-педагогический институт Украинской инженерно-педагогической академии (Украина, Славянск), bogdanovang@ukr.net

Социальное планирование процесса формирования культуры жизнетворчества личности

Рассмотрено социальное планирование как научно обоснованное определение целей, показателей, заданий развития социальных процессов и основных средств их претворения в жизнь в интересах всего населения и каждого члена общества. Целью статьи является анализ природы социального планирования и его применение к процессу развития культуры жизнетворчества личности. Главным методологическим инструментарием исследования являются фундаментальные основы научного анализа, в частности: диалектический, герменевтический, сравнительный, структурно-функциональный и другие методы. Сделан вывод о том, что в зависимости от методов осуществления планирования в обществе может формироваться или репрессивная социокультурная среда, которая будет способствовать пассивным настроениям личностной самореализации, или же инновационно-гуманистическая сфера социальных ориентаций и приоритетов, которая будет образовывать благоприятные условия для формирования активной, энергетически-волевой культуры жизнетворчества личности. Перспективным направлением дальнейших исследований в этой актуальной теме является проблема адаптации личности в новых рыночных и демократических реалиях.

Ключевые слова: жизнетворчество, общественное планирование, деятельность, личность, целеполагание, самореализация, формирование, культура.
